

μηρικὰ ἔπη, οἱ Ἰωνες μετηνάστευσαν σωρηδὸν πρὸς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν, ὁπόθεν ἴσως ἤρχοντο. Αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἀποικίαι αὐτῶν, ἀφοῦ ἐξελλήνισαν τοὺς Λυκίους καὶ Κάρας, δὲν ἐπαύσαντο ἐκπέμπουσαι ἀποίκων πλήθη ἐκ μὲν βορρᾶ μέχρι τῶν μυχῶν τοῦ Εὐξείνου, μέχρι τῆς Ἰταλίας, Σικελίας καὶ Λιγυρίας ἐκ δυσμῶν, καὶ Λυδίας καὶ Κυρηναϊκῆς ἐκ νότου. Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐξηπλοῦτο ἐν τῇ Ἰωνίᾳ καὶ τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι, ἐνῶ ἡ μήτηρ πατρὶς ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐσπαράσσετο πολέμων. Ἐν Ἀσίᾳ ἐγεννήθησαν ἡ ποίησις, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἱστορία. Ἀρκούμεθα ἀναφέροντες τὰ ὀνόματα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἀρχιλόχου, τῆς Σαπφούς, τοῦ Θάλητος, τοῦ Ἀναξიმάνδρου, τοῦ Φερεκύδου, τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Προδότου τέλος. Ἐν τούτοις αἱ Ἀθηναὶ διέφυγον ἡ ἀπέσεισαν τὸν δωρικὸν ζυγὸν καὶ ἀπὸ τῆς ἐδδόμης ἑκατονταετηρίδος ἐθεωροῦντο ὡς ἡ μεγάλη ἐλληνικὴ μητρόπολις καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ τὸ κέντρον. Ὅτε οἱ Πέρσαι ὑπεδούλωσαν καὶ κατερημώσαντες τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν ἐξεχύθησαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, αἱ Ἀθηναὶ ἀνέκοψαν τὴν πορείαν αὐτῶν ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Σαλαμῖνι, ἀπὸ παντελοῦς τὴν ἐλληνικὴν φυλὴν προφυλάξασαι ὀλέθρου. Βασίλισσα τῆς θαλάσσης ἐπὶ δύο διετήρησαν ἑκατονταετηρίδας ἀπυράβλητον λαμπηδύνα, εἰσέτι ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος προχεομένην, λαμπηδύνα παρομοίαν πρὸς τὸ φῶς τῶν ἀποσβεσθέντων ἐκείνων ἀστρῶν, ἅτινα ἀκολουθεῖ εἰς τὰς ἐστίας αὐτῶν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν θὰ φωτίζῃ ἐπὶ χιλιάδας ἐνιαυτῶν. Ἡ τέχνη, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ γλαφυρότης δὲν ἔλαβον ἄρᾳ γε τὰ ὑποδείγματα αὐτῶν παρὰ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας;

(Ἀκολουθεῖ).

Η ΠΡΟΟΔΟΣ.

(Ἐκ τῶν τοῦ LABOULAYE).

Τῆς λέξεως ταύτης πλείστη ὕπη τὴν σήμερον γίνεται χρῆσις, ἀλλ' ὅταν τις ζητήσῃ παρὰ τοῦ γείτονος τὸν ὀρισμὸν τοῦ πράγματος, τοιαύτην τινὰ

περίπου λαμβάνει ἀπάντησιν. Ἡ πρόοδος... εὐκολον, πολὺ μάλιτα· ἡ πρόοδος... σαφέστατον πρᾶγμα καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου φαεινότερον, εἶναι ἡ πρόοδος... Ἐν τούτοις περὶ τῆς προόδου τῶν φώτων συχνάκις ὁμιλοῦσι, τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς προόδου τῆς πολυτελείας. Ἀγνοῶ τῇ ἀληθείᾳ τί δὲν προσδεύει· αἱ τῶν γυναικῶν μας ἐσθῆτες, φέρ' εἰπεῖν, εἰς πρόοδον διατελοῦσιν, αἱ κόμαι των καὶ αὐταὶ ἐπίσης προσδεύουσιν, ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ φόροι πρὸς τὰ πρόσω... ἀλλὰ δὲν θέλω περὶ πολιτικῆς νὰ ὁμιλήσω.

Ζητήσωμεν λοιπὸν τί ἐστὶ πρόοδος, πρὸς τοῦτο δὲ ἴδωμεν πῶς ἡ ἰδέα αὕτη εἰσεχώρησεν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπὸ τίνος εἰσῆχθη καὶ μέχρι τίνος νὰ ἐκταθῇ δύναται.

Ὁ αἰὼν ὁ ἡμέτερος δικαίως πάνυ σεμνύνεται ἐπὶ ταῖς ἀνακαλύψεσι τῆς ἐπιστήμης, ἐπὶ ταῖς ἐφευρέσεσι τῆς βιομηχανίας· ὅτε ἀτμός καὶ ὁ ἡλεκτρισμός τῆς γῆς τὴν ὄψιν ἀνεκαίνισαν· ἐν τινι τοῦ Σαίξπηρ δράματι μικρὸς τις παρίσταται δαίμων, ὅστις, λέγων ὅτι ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα λεπτῶν μέλλει διὰ ζώνης νὰ περιβάλῃ τὴν γῆν, ὑψηλὴν φαίνεται περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἰκανότητος τρέφων ἰδεάν· ἐὰν ὁ πτωχὸς οὗτος δαιμονίσκος ἐπανήρχετο εἰς τὸν κόσμον, θὰ παρετήρει ὅτι λίαν ὑστέρησε καὶ ὅτι ὁ ἡλεκτρισμὸς οὐδὲ τεσσαράκοντα χρήζει λεπτῶν, ὅπως πλείονα τούτου ἐκτελέσῃ. Ἡ πρόοδος καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν φανταστικῶν πνευμάτων ὑπερηκόντισε τὰς δυνάμεις.

Θαυμάσιαί εἰσιν ὄντως αἱ ἀνακαλύψεις, αἱ ἐφευρέσεις αὗται, εἰμὶ δ' ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἰς σιδηρουργεῖον ἢ νηματοουργεῖον εἰσερχόμενοι δὲν δύνανται νὰ μὴ ἐκπλήτσωνται δι' ὅσα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἠδυνήθη νὰ ἐφεύρῃ μηχανήματα εὐφυῆ συνάμα καὶ ὠφέλιμα· ὅταν βλέπω, φέρ' εἰπεῖν, τὴν κολοσσιαίαν ἐκείνην σφύραν τὴν καταφερομένην καὶ ἐπαναπίπτουσαν ἐν δυσὶν ἀνίστοις χρόνοις, οἷον ἐβῆμα τοῦ χωλοῦ Ἡφαίστου, τὰ ἔλαστρα ἐκεῖνα, δι' ὧν ὁ σιδηρὸς εἰς ἐλάσματα λεπτύνεται ταινιωδῇ, ἢ ὅταν ἐν τοῖς κλωστηρίοις χαλυβδίνην βλέπω χεῖρα, γυναικείου εὐστροφωτέραν δακτύλου, ἀρπάζουσιν τὸ διαρρήγνυμενον νῆμα, ὑπὸ ἐκπλήξεως, θάμβους, ἐκστάσεως κυριεύομαι. Ἀλλ' ὅμως δὲν θαυμάζω τὸ ἔργον τὸ παραγόμενον, θαυμάζω τὸ τῆς θαυμάσια ταῦτα παράγον ἀνθρώπινον πνεῦμα· αὐτὸ διαβλέπω πάντοτε παρὸν καὶ ἐν τῷ σιδηρουργεῖῳ καὶ ἐν τῷ ἐλάστρῳ καὶ ἐν τῷ ἱστῷ. Ἐνὶ λόγῳ, ἡ κολοσσιαία ἐκείνη σφύρα μέλλει νὰ θραύσῃ ὄγκον σιδήρου, ἢ νὰ σταθῇ τρέμουσα πρὸ φύλλου τινὸς χάρτου· τί δὲ εἶναι ἡ σφύρα αὕτη; ἰδέα πραγματωθεῖσα, εἶναι τὸ ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης βουλή-

σεως, εἰπούσης πρὸς τὴν φύσιν· παρηκολούθησα ἑλλοχῶν τοὺς νόμους σου, προκατέλαβον τὰ μυστήριά σου, ἥδη, ὁφείλεις νὰ μοῦ ὑπακούης.

Ἐν τούτοις ἀνακαλύψεις ἐγένοντο οὐ μόνον ἐν τῷ τῆς ὕλης κόσμῳ, ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ, ἐν τῷ τῆς ψυχῆς κόσμῳ· ἐνῷ δὲ τὰ ἀγαθὰ ἡμῶν, οἱ κοινοὶ τῆς Γαλλίας πόροι προάγονται ἐκ πάντων τῆς βιομηχανίας τῶν ἐφευρέσεων, ἡ κοινὴ συνείδησις πλουτίζεται συνάμα ἐκ πασῶν τῶν νέων ιδεῶν, αἵτινες ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανιζόμεναι σαφέστερα καθιστῶσι καὶ μᾶλλον συγκεκριμένα τὰ καθήκοντα, ἅτινα ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν.

Καθόσον δ' ἐγὼ τοῦλάχιστον νὰ κρίνω δύναμαι, εἰς τὸν Τουργῶτον (Turgot) ἀνενεκτέα ἡ δόξα τοῦ ὅτι πρῶτος διεσαφήνισε τῆς προόδου τὴν θεωρίαν. Ἀπέχω μὲν εἰπεῖν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τῆς θεωρίας ταύτης ἐφευρέτης, διότι τῶν ιδεῶν ἡ σύλληψις κρύφα διενεργεῖται, διότι κυκλοφοροῦσαι αὗται ἐπὶ μακρὸν ἐν τῷ κόσμῳ χρόνον ἐν λανθανούσῃ καταστάσει, προσβάλλουσιν ἔπειτα ἀγαθὰ τινα πνεύματα, οὕτως ὥστε ὁσάκις καινὴ τις ἐφεύρεσις προαχθῇ, ἀποδείκνυται πάντοτε ὅτι κυρίως δὲν ἐφευρέθη τι, ὅτι ὑπῆρξαν τινες περὶ τοῦ αὐτοῦ πάσαι πραγματευθέντες ἀντικειμένου, διδόντες τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν· ὁ ἀληθὴς ὅμως τῆς ιδέας πατήρ ἐστιν ὁ υἱοθετῶν, ὁ καλλιεργῶν, ὁ παρουσιάζων αὐτὴν πρὸς τὸ δημόσιον, ὁ προικοδοτῶν καὶ ἀποκαθιστάνων αὐτὴν ἐν τῷ κόσμῳ· ἀκριβῶς δὲ τοιοῦτος ἀνὴρ ἐστὶν ὁ Τουργῶτος.

Ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι ὁ Καρτέσιος εἶχε πού γράψας ὅτι μέγα ἄδικον ἦν τὸ ἀπονέμειν τοσοῦτον βαθὺ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα σέβας, καθόσον καλῶς ἐταξομένου τοῦ πράγματος ἡ ἀρχαιότης εἶναι τοῦ κόσμου ἡ νηπιότης, καὶ ὅτι ἀρχαῖοι κυρίως ἡμεῖς εἴμεθα· ἡ κρίσις αὕτη καὶ παρὰ τῷ Πασχάλῃ ἀνευρίσκεται, ἀγνοοῦντι ἴσως ὅτι ὁ Καρτέσιος εἶχε γράψας· καὶ αὐτὸς ἐπίσης εἶχεν ἀντιληφθῇ τῆς ἀληθείας ταύτης, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον προοδεύει πνεῦμα, καίτοι παραδόξως ὑπὸ τῆς ιδέας ταύτης διαταράσσεται τὸ ἴδιον σύστημα. Ἀλλ' εἰς τὴν κρίσιν ἐκείνην μετρίαν ἀπέδωκε σημασίαν, ἔγραψε μὲν ὡραίαν τινὰ σελίδα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, δὲν διεῖδεν ὅμως μέχρι τίνος ἐκ τῆς ιδέας ἐκείνης ἠδύνατό τις ἐπωφεληθῆναι. Ὁ Λεϊβνίτιος ἐν τῇ αἰσιοδοξίᾳ αὐτοῦ, ἀναλαμβάνων ιδέαν τινὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐδόξαζεν ὅτι εἰς πρόοδον αἵ ποτε ὁ κόσμος διατελεῖ, οὐ μόνον ὁ ἠθικὸς ἀλλὰ καὶ ὁ ὕλικὸς κόσμος. Κατ' αὐτὸν πᾶσαι αἱ τὴν φύσιν συνιστῶσαι μονάδες δι' ἀπείρου καὶ πάνυ ἐλευθέρας προόδου πρὸς τὸν ὑπέρτατον ὑφιοῦνται Θεόν, τὸν διὰ τῆς ἀγάπης πρὸς ἑαυτὸν ἔλκοντα ταύτας. Πρὸς

δὲ τὸν πιθανῶς ἀντιλέγοντα «πῶς ἄρα ἡ γῆ ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν αἱ μονάδες αὗται οὕτω πρὸς τὸν Θεὸν ἀνωφιοῦνται, δὲν ἐγένετο ἀκόμη παράδεισος;» ἀπεκρίνατο διὰ τῆς περὶ τοῦ ἀπείρου θεωρίας αὐτοῦ· μυριάδες ὑπάρχουσιν ὄντων, ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὴν ζωὴν εἰσερχομένων, κατὰ συνέπειαν δὲ ἡμεῖς αἰέποτε θέλομεν μένει λίαν ἀρεστῶτες τοῦ παραδείσου.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ πρὸς τὴν ιδέαν τῆς προόδου ἄγουσαι θεωρίαι· ἡ ιδέα αὕτη εὐρίσκεται συχνάκις ὑπὸ ἄλλοιαν ἐκπεφρασμένη μορφήν, τὴν μορφήν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μετὰ τῶν διαφορῶν αὐτοῦ φάσεων τῆς νηπιότητος, τῆς νεότητος, τῆς ἀνδρότητας, τοῦ γήρως, εἰς τὰ ἀθροίσματα τῶν ἀτόμων ἐφηρμοσμένων, ἅπερ λαοὶ ὀνομάζονται. Καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης γινώσκεις τὴν προόδου ὑφίσταται, συμπεφυρμένη πάντοτε μετὰ τῆς ιδέας ὅτι πάντων τῶν πραγμάτων μέτρον ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος.

Ὁ Τουργῶτος ἀπ' ἐναντίας ἐπ' ἄλλης ἐρείδεται ἀρχῆς· δέον ὅμως νὰ κρίνηται οὗτος οὐχὶ ἐκ τοῦ λόγου, ὃν εἰκοσιετῆς τὴν ἡλικίαν ἀπήγγειλεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ συγγράμματος, ὅπερ ἐπεχείρησε νὰ φιλοπονήσῃ, συγγράμματος, ὅπερ θὰ ἦτο τοῦ γήρως αὐτοῦ ἡ παραμυθία, εἰς πρὸς τούτου δὲν ἐξέμετρε τὸ ζῆν· ἡ θεωρία δὲ εὐρίσκεται ἐν τῇ βιογραφίᾳ αὐτοῦ, ἣν ὁ Κονδορσέτος ἔγραψεν. Ἡ ιδέα τοῦ Τουργῶτου ἐστὶν ἡ ἐξῆς. Τὸ ἄτομον ἐγεννήθη ἐλεύθερον, λογικόν· δι' ἀγαθῆς τῆς ἐλευθερίας του χρήσεως τελειοποιεῖται, βελτιοῦται· οὐδεὶς ἀμφιβάλλει ὅτι ὁ νέος πλείονα ἢ ὁ παῖς κέκτῃται σύνοισιν, βούλησιν, ἐνεργητικότητι, ὅτι ὁ ὥριμος ἀνὴρ δύναται νὰ κατορθώσῃ ὅ,τι ὁ νεανίας ἀδυνατεῖ νὰ πράξῃ· κατόπιν τὸ ἄτομον γηράσκει μὲν καὶ φθίνει σθεννύμενον, ἀλλ' ὅμως ὅ,τι ἔπραξε δὲν συναπύλλυται μετ' αὐτοῦ, ἡ ἀλήθεια, ἣν ἀνεκάλυψε, δὲν συγκατέρχεται μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον, ἡ βιομηχανία, ἥς τὰ θεμέλια ἔθηκε, ἐπιζῇ μετ' αὐτόν· ὑφίσταται ἄρα περιουσία ἀληθειῶν, περιουσία βελτιώσεων φυσικῶν, διανοητικῶν, ἠθικῶν, κοινὴ συμπαῆσις τῆς ἀνθρωπότητος κληρονομία. Ἐκάστη γενεὰ εὐρίσκεται πλουσιωτέρα, μᾶλλον πεπαιδευμένη τῆς πρὸ αὐτῆς γενεᾶς. Ἡ μήτηρ, ἡ τὸ ἴδιον τέκνον ἀνατρέφουσα σήμερον, δὲν ἀσχολεῖται εἰς τοῦτο μετὰ πλείονος στοργῆς, ἢ ὅσῃν εἶχον αἱ μητέρες πρὸ ἐξ ἡλιοετηρίδων· ἀλλ' ἡ μήτηρ τοῦ παρόντος χρόνου νοημονεσττέρα εἶναι, ἐπίσταται δὲ κάλλιον ποταί τινές εἰσιν αἱ ὕγειονομικαὶ συνθῆκαι αἱ εἰς ἀνατροφὴν τοῦ νεογνοῦ συντελοῦσαι, γινώσκει κάλλιον πῶς ποτε προσήκει τὴν τε καρδίαν καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ νὰ μορφώσῃ· ἠξεύρει πρὸς τούτοις ὅτι ἀνατρέφει αὐτὸ, ὅπως διαθιώσῃ μεταξὺ κοινωνίας, ἐν ᾗ οὔτε ἡ ιδιοκτησία ἀπειλεῖ-

ται, οὔτε ἡ ζωὴ διακινδυνεύει. Ὑπάρχουσι σήμερον εὐπραγίας συνθήκαι, οὐδόλως ὑφιπτάμεναι ἄλλοτε, δλόκληρος πλοῦτος, δλόκληρος πατρικὴ οὐσία, ἃς ἀδιαφόρῳ τῷ βλέμματι ἡμεῖς βλέπομεν ἐκ συνηθείας πρὸς τὸν ἡμέτερον πολιτισμὸν, αἵτις δίκως παράδοξον θὰ ἐνεποιούν ἐντύπωσιν εἰς ἰνδὸν αὐτόχθονα τῆς Ἀμερικῆς, ἃν ἦτο δυνατόν ἀπασπασθεῖς τῶν ὁσῶν του νὰ μετενεχθῇ εἰς Εὐρώπην.

Τίνες δ' εἰσὶν αἱ βελτιώσεις αὗται; Ἐν πρώτοις μὲν ὑπάρχουσιν ὕλικαὶ βελτιώσεις, εἴτα δὲ ἠθικαί.

Ἀλλ' ὁ Τουργῶτος δὲν ἔβλεπε μόνον τὴν ἠθικὴν, διανοητικὴν καὶ ὕλικὴν πρόοδον, ἔβλεπε σὺν ταύταις καὶ τὴν πολιτικὴν πρόοδον. Ἐπίστευεν ὅτι, ἀνυψουμένου ἅει ἐπὶ μᾶλλον τοῦ πνεύματος, ἴθιεν ἐπιτευχθῇ ὀρθότερατις κατανόησις τῶν τρόπων τῆς τοῦ πολιτεύματος διαρρυθμίσεως. Καθὼς δὲ, ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν, διηνεκῇ ἔβλεπε πρόοδον, ἀποφαινόμενος μετ' ἀφελείας ὅτι οἱ μᾶλλον τῶν συγχρόνων διεφθαρμένοι οὐδὲν, ἀλλ' ἢ καπουσῖνοι θὰ ἦσαν, εἰάν ἐπὶ τοῦ παρελθόντος ἔζων αἰῶνας, τοῦθ' ὅπερ ἦχιστα τοὺς Καπουσίνους ἐκολάκευεν, οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἤλπιζε νὰ καταδειξῇ ὅτι ἡ ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδελφότης, λέξεις, ἃς ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, οἰκονομολόγοι εἰς τιμὴν προήγαγον, θὰ ἐγένοντό ποτε κοινὴ πάντων ἰδιοκτησία. Αὐτὸς εἶναι, καὶ μὴ λητμονεῖτε τοῦτο, ὅστις, ὅπου γὰρ διατελῶν, ἐζήτει καὶ ἐγκαθίδρυε τὴν ἐμπορικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου τῶν σιτηρῶν· αὐτὸς εἶναι ὁ ζητῶν νὰ μένῃ ἀπηλλαγμένῃ ἡ γῆ ἀπὸ τῆς πιεζούσης αὐτὴν δουλείας· αὐτὸς εἶναι, ὅστις ἐπεθύμει νὰ διδασχθῶσιν οἱ λαοὶ πάντες διὰ βελτίονος ἀνατροφῆς καὶ παιδαγωγίας τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν ἐπὶ τέλους αὐτὸς εἶναι ὁ ζητῶν ἐπίσης τὴν διὰ συνετῶν ἀναμορφώσεων δυνατὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πενήτων, ἐξ ἧς νὰ προκύψωσιν ἐργάται δραστήριοι, ἀνεξάρτητοι.

Ἀἴτη ἡ μεγάλη ἰδέα, ἣν διὰ παντὸς τοῦ βίου αὐτοῦ ὑπεστήριξεν ὁ Τουργῶτος· εἰάν ποτε ὑπῆρξεν ἄνθρωπος, οὗ τὴν καρδίαν ὁ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα διεθέρμανεν ἔρωσις, εἰάν ποτε ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἠδυνήθη ἐν διαστήματι βίου βραχείως νὰ ἐξενέγκῃ ἰδέας ἱκανὰς νὰ δεσπόσωσι τοῦ μέλλοντος καὶ νὰ διενεργήσωσιν ἀναμορφώσεις, δι' ὧν περιττὴ θὰ καθίστατο ἡ ἐπανάστασις, ἄνθρωπος τοιοῦτος ἦτο ὁ Τουργῶτος. Ἐν τῷ προσώπῳ Λουδοβίκου τοῦ Ιζ', εἶχεν εὐρὴν τὸ ὑποστήριγμα, οὗ τινος ἁείποτε χρῆζει γενναϊόρων ἄνθρωποι ὅπου γὰρ καθήκοντα ἐκτελῶν. Δυστυχῶς ἡ τοῦ βασιλέως ἀδυναμία ἐγκατέλειπεν αὐτὸν, καθ' ἣν στιγμὴν εἶχε χειραφετήσας τὴν βιομηχανίαν. Ἐν τούτοις! Τσαούτη ἐστὶν ἡ ἡμετέρα

ἀγνωμοσύνη, ὥστε ἡμεῖς οἱ διὰ τῆς διανοίας τοῦ Τουργῶτου ζῶντες, οὐδὲν οὐδέποτε ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπράξαμεν. Πρὸ τινος χρόνου ἐφημερίς τις προὔτεινε τὴν ἀνάγεσιν ἀνδριάντος εἰς μνήμην τοῦ Τουργῶτου, νομίζω δὲ ὅτι μόνον δώδεκα ὑπογραφαὶ ὑπὲρ τοῦ πράγματος τούτου ἐπαρουσιάσθησαν· εἰάν ὁ Τουργῶτος ἐφέρετο ὡς οἱ προπάτορες αὐτοῦ Νορμανδοὶ, εἰάν, ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς ἐπιθαίνων ἔππου καὶ μεγάλῃν κρατῶν σπάθην, ἐποδοπάτει τοὺς λαοὺς, ἔσφαττε τὰς μητέρας μετὰ τῶν τέκνων, πρὸ πολλοῦ θὰ εἶχεν ἀνδριάντας καὶ εἰς τὰς τέσσαρας τῆς Γαλλίας γωνίας.

Ἀλλοῦτον παρὰ τὸν τοῦ ἀπελπισμοῦ καὶ τῆς παραμελήσεως προσλαμβάνει χαρακτῆρα ὁ βίος ἄπας, ὁπόταν, ἀφίνοντες νὰ διαρρέυσωσιν ὀπίσω ἡμῶν ἡμέραι τινὲς, γινώσκωμεν ὅτι κατόπιν ἀνὰ πᾶν βῆμα πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ ἀληθείας προχωροῦμεν. Ἀντὶ νὰ καταρῶμαι τὸν βίον, ἀπ' ἐναντίας εὐλογῶν αὐτὸν θὰ εἶπω· Τέκνον σὺ, ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον περιβεβλημένος τὰς θωπείας καὶ τὸ φίλτρον τῆς μητρὸς σου, δὸς δόξαν τῷ Θεῷ, ὅτι ἐγεννήθης ἐν αἰῶνι, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου τοσοῦτος διέβρευσεν χρόνος.

Ὁ δὲ γέρων· θὰ ἡρώτα τις· ἔρθασεν οὗτος εἰς τῆς ἀθύσου τὸ χεῖλος· ἰδοὺ ἡμεῖς πρὸς τὸ ἄφυκτον καὶ θλιβερόν τῆς κωμωδίας χωροῦμεν πέρας. Λοιπὸν! Τὸ γῆρας—δύναμαι πάντως ἐγὼ ἐν ἐπιγνώσει περὶ αὐτοῦ νὰ λαλήσω· χωρῶ πρὸς τὴν ἡλικίαν, ἐν ἣ, κατὰ Βοσσουέτον εἶπεῖν, τοῦ θανάτου προσβλέπει τις τὴν σκιάν· ἀπὸ τοῦδε οὐδὲν ὁ κόσμος παρέχει μοι οὔτε φοβερόν, οὔτε ἐλπίδος κινητικόν· οὐδεὶς νὰ μοὶ ἀποδώσῃ δύναται οὔτε τὴν παρωχηκυῖαν νεότητα, οὔτε τοὺς ἀπολωλότας φίλους, οὔτε τοὺς ἐν μέσῳ σταδίῳ πεσόντας γενναίους συντρόφους μου. Καὶ ὅμως ἡ καρδίᾳ μου εἶναι πλήρης ἐλπίδος· οὐδεμίᾳ παρέρχεται ἡμέρα, καθ' ἣν νὰ μὴ δύνωμαι νὰ ἤμαι ἀκόμη ἐπωφελής· εἰάν σήμερον ἐπέτυχον νὰ διεγείρω ἐν ὑμῖν πάθος εὐγενές, ν' ἀναζωπυρήσω τὸν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτα, ἀπώλεσα ἄραγε τὴν ἡμέραν μου; Τί πρὸς ὑμᾶς εἰάν ἐγὼ ἤμαι γέρων; Τὸν λογαριασμὸν τοῦτον ἐγὼ ἔχω μετὰ τοῦ Θεοῦ νὰ τακτοποιήσω· ἀλλὰ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἃς ὑπηρετῶμεν τοὺς ἀνθρώπους.

Τῆς τελευταίας δὲ στιγμῆς ἐπιτάσης, μέλλω νὰ ὑποστῶ ὅ,τι τοσάκις κατὰ τὰς ὥρας ἐξείνας μετοπωρινὰς νύκτας ἠσθάνομην, καθ' ἃς ὁ οὐρανὸς δι' ἀπείρων φαίνεται ἐσπαρμένους κόσμων! Οὐχί! ἡ ζωὴ ὑπάρχει πανταχοῦ καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Θεὸς, δίκην ἀδεξίου ἐργάτου, ἀφήσῃ τὸν ἀνθρώπινον λόγον νὰ ὑψῶται τοσοῦτο

καὶ ἐνισχύηται, ὅπως τὸν ἐξοντώσῃ ἔπειτα, εἰς τὸ ἔπακρον τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ ἀφικόμενον! Οὐχί! Φρονῶ μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι πέραν τοῦ κόσμου τούτου ἄπειρος ὑπάρχει πρόδος ἐλευθερίας, ἀληθείας καὶ ἀγάπης. Οὐχί! Πλήρης πίστεως ἀναβοήσω· Θεέ! ἐν ταῖς πατρικαῖς ἐπιτρέπω ἑμαυτὸν χερσὶ σου· τσαύτας διερχόμενον θυέλλας ὑπεστήριξας, ἔθηκας ἐν ἐμοὶ τσαύτην δίσκον ἀληθείας, ἀγάπης καὶ φωτός, οὐχὶ πάντως νὰ μὲ ἐξαπατήσης σκοπῶν, κατὰ τὴν ὑπερτάτην ἐκείνην σπιγμὴν, νὰ μὲ καταποντίσης ἐν μέσῳ τῷ λιμένι.

Ἐν Ἀρτάκη, 187. . . Α. Ν. Κ.

ΠΕΡΙ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ.

Ἐκ χειρογράφου ἀντιγράφαντες κώδικος τὴν κάτωθι ἀνέκδοτον πιθανῶς διατριθὴν περὶ ὀθωμανικῆς (sic) μουσικῆς πραγματείαν περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατοντακτηρίδος γεγραμμένην ἐκδίδομεν ἤδη εἰς φῶς ἱυγγας καὶ κέντρα τοῖς παρ' ἡμῖν τῇ θείᾳ τῆς Μελλομένης τέχνῃ θύουσι.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΔΙΑΣΑΦΗΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ

Πᾶσι τοῖς ἐντευζομένοις τῷ παρόντι πονήματι ὀρθοδόξοις καὶ φιλομαθεστάτοις μουσικοῖς, ἐν Κυρίῳ εὖ πράττειν τε καὶ ὑγιαίνειν.

Καθὼς αἱ φιλόπονοι μέλισσαι ἐπὶ πάντα τὰ ἄνθη καὶ βλαστήματα ἐφιζάνουσι καὶ ἀφ' ἑκάστου τὰ χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα δρέπονται καὶ ἀνιμῶνται, τὰ δὲ ἄχρηστα καὶ ἀνωφελῆ ἀπορρίπτουσι καὶ ἀποστρέφονται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀμελήσαντες, ἀλλὰ προσεκτικῶς καὶ φιλοπόνως ὅταν τὸ δυνατόν ἀναλεξάμενοι τὰ περσικὰ βιβλία τῶν παλαιῶν καὶ νέων μουσικῶν καὶ μάλιστα τὴν μουσικὴν βίβλον τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ὑψηλοτάτου αὐθέντου Δημητράσκου Καντεμίρη συνελέξαμεν καὶ συνηθροίσσαμεν ἐξ αὐτῶν τὰ πλέον χρήσιμα καὶ ἀνθηρὰ ἔγγραφα, ἅτινα μέχρι τοῦ νῦν τὰ μέγιστα ἐπαινοῦνται καὶ ἐκθειάζονται παρὰ τοῖς Πέρσαις· ὅθεν μέλλοντες παραδοῦναι ὑμῖν τὴν μουσικὴν τῆς ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας ἐθέμεθα ἀκριβῆ τινα διδασκαλίαν καὶ γνῶσιν τῆς μουσικῆς τέχνης τῶν Περσῶν καὶ ἐπεκρίναμεν ταύτην καὶ παρεβάλομεν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐναρμονίῳ καὶ μελωδικῇ τέχνῃ τρόπῳ τοιῷδε, ἦχον μακαμίῳ καὶ φωνὴν φωνῇ καὶ θέσιν θέσει καὶ μέτρα μέτροις ὡς ἐν ὀργάνῳ καὶ διὰ γραμμάτων σαφέστερον δείκνυται, ἐν ᾧ πᾶς τις μουσικὸς τὴν διαφορὰν ταύτην καὶ τὸν τρόπον ῥαδίως γινώσκειται καθ' ἅπερ οἱ νῦν Πέρσαις ταύτην μεταχειρίζονται· ἐπειδὴ οὐ-

τοι τοὺς παρ' ἡμῖν ὀκτὼ ἦχους καλοῦσι μακάμια προσθέτοντες καὶ ἄλλα πλείονα ἐπὶ τούτοις διαφοροῖς ὀνόμασιν, ὧν τὰ μηδαμῶς διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων, οὔτε τινὰ χρῆσιν ἔχοντα καταλείπομεν, τὰ δὲ καθολικώτερα καὶ ἀναγκαιότερα ἃ καὶ μακάμια καλούμενα παρ' αὐτοῖς, ἐδεξάμεθα ἅπερ εἰσὶ τῷ ἀριθμῷ θί, ἐν οἷς εὐρίσκονται μπεστρέφια καὶ μπεστεδες. Εἰς σαφεστέραν ὁμῶς κατάληψιν τῶν ῥηθητομένων προσκείσθωσαν ταῦτα κατὰ λέξιν· γιγιαχ, ἀσιράν, ἀτζέμ ἀσιράν, ἐράκ, ῥαχβί, ῥάστ, οὐσακζεργιουλέ, ν τουκιὰχ χουζι ζεμζέμ, νιχαδέντα, πεκιὰχ, μαχί πουσιλία, τζαρκιὰχ, μπιστεγκιὰρ, κιουρτι σουλτανι ἀράκ, σαμπά, ὀκζέλ, νεβά, γνικζὰ πεντζουκιὰχ, νικριζ, καρτζαγάρ, γκιουβιτζ, ἰσφαχάν, σελμήκ, νεβάι, ἀσιράν, χουχαγιούν, νουχούφτ, μπεγιατι χιβάρ, χουσεϊνι, μουχαλιφαράκ, χορασάν μπουσελίκ ἀσιράν, νετζιτ, μπουτρούκ λαχατουλέρ βήλη, ἀραπάν, χουσεϊνι κιουρτι, σουρι, ἀτζέμ ἀτζεμκιουρδὶ, ζιρενκεντι τζεντικ, ἐβούγζ, ζορενκεντι ἀτικ, μαχούρ, κερτανιν, κιουτζέκ, νεβρούζι ἀτζέμ, ἀραζπάρ, κερτανέ μπουσελίκ, νισαπούρ, σεχνάζ, χουζάμ, μουχαγιέρ, παπαδαχίρ, μουχαγιερμπουσελίκ, μπεστενκιαρτζεντικ, σουμπουλέ.

Ἐκ τούτων οὖν τῶν εἰρημένων ἄλλα μὲν κύρια μακάμια καλοῦσιν, ἄλλα δὲ σοχπέδες· καὶ τὰ καλούμενα κύρια μακάμια εἰσὶ δώδεκα γιεκιὰχ ἀσιράν, ἀράκ, ῥάστ, ντουκιὰχ, σικιὰχ, τζαρκιὰχ, νεβά χουσεϊνι, ἐβέτζ, γκερτανιέ, μουχαγιέρ, τῶν δὲ σοχπέδων αὐθις διττῶς διαιρουμένων εἰς κυρίους καὶ καταχρηστικούς· οἱ μὲν κύριοι σοχπέδες εἰσὶ δεκατρεῖς· ἀτζέμ ἀσιράν, ῥαχαβί, τζερκιουλέ, νιχαδέντ, πουσελίκ, παμπά, οὐζέλ, πεγιασι, χισάρ, ἀτζέμ μαχούρ, σεχνάφ, σουμπουλέ, οὗτοι δὲ κύριοι καλοῦνται διὰ τὸ ἔχειν αὐτοὺς ἴδιον τόπον εἴτε μπερδὲ εἰς τὸ ταμποῦρι. Οἱ δὲ καταχρηστικῶς σοχπέδες εἰσὶ 39 χουζι, ζεμζέμ, μαγέ, πεστενκιὰρ, κιουρτιχιτζά, πεντζουκιὰχ, νικριζ, καρτζιγάρ, σουλτανι ἀράκ, κιουβέτζ ἰσφαχάν, σελμέκ, νεβασιράν, χουμαγιούν, νουχούφτ, μουχαλιρ, χορσέν, πουσελίκ ἀσιράν, νετζιτ, πεστεγκιὰρ, πουζρούκ, ῥαχατουλερβὰχ, ἀραπάν, χουσεϊνι σουρι ἀτζέμ κιουρτι, ζιρέν κεντιτζεντικ, ζιρενκεντιατικ, κιουτζέκ, νεκρούζι ἀτζέμ, ἀρασπάρ, κερδανιέ πουσαλίκ, νισαπούρ, χουζάμ. Οὗτοι λέγονται καταχρηστικοὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἴδιον μπερδὲ εἰς τὸ ταμποῦρι· ἐπειδὴ ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν κυρίων μακαμίων, ἕτεροι δὲ ἐκ τῶν κυρίων σοχπέδων ἐκφύονται. Γνωστὸν ὑμῖν καὶ ταῦτα, ὅτι τὰ περσικὰ ὄργανα ἄρχονται ἐκ τῶν κατιουσῶν φωνῶν, καὶ μάλιστα τὸ ταμποῦρι, καὶ πρώτη κατιούσα φωνή ἐστὶν ὁ πρῶτος τέλειος